

İtikadi Açıdan İkraha ve İmana Tesiri

Coercion (Ikrah) from the Perspective of Creed and Its Influence on Faith

Öz

İman, İslam Mezhepleri Tarihinde ve Kelam ilminde, üzerinde en fazla durulan ve detaylı bir şekilde ele alınan konulardan biridir. Allah tarafından gönderilen dini hükümlerin ve haberlerin doğru ve gerçek olduğuna tereddütsüz inanmak anlamına gelen iman kavramının hakikati, Ehl-i Sünnet alimlerinin çoğunluğuna göre “kalbin tasdiki”nden ibarettir. Kişinin kendi hür iradesi ve seçimiyle İslam’ı kabul etmesi ve onun temel esaslarına iman etmesi, dini vazifelerini hiç kimsenin baskısı altında kalmadan isteyerek yerine getirmesi İslam’ın temel ilkelerinden biri olması yanında hukuki ilişkilerde irade hürriyetinin ve rızanın korunması da hukukun temel gayelerindedir. Kelam ve Mezhepler Tarihinde özellikle insan fiillerinin oluşmasında kulların irade ve seçimlerinin etkisinin olup olmadığı, Allah’ın iradesi ve kaderi karşısında kulun fiilini işlemeye mecbur kalıp kalmadığı hususu tartışılırken “cebir” kavramı kullanılmaktadır. Bu nedenle “ikrah” ile benzer anlamda olan cebir konusu Kelam ve Mezhepler Tarihinin konuları içinde yer almaktadır. İkraha kavramı, Kelam ilminde iman veya inkâra zorlanmanın dini bir hükmü, fıkhîta da bir kimseyi, razı olmadığı ve istemediği bir işi yapmaya zorlamanın dini ve hukuki sonuçları konusunda sıkça kullanılan bir terimdir. İkraha kavramı, genellikle İslam Hukukunun konuları arasında bulunmakla birlikte ikraha’nın sözlü tasarruflara konu olması nedeniyle bir kimsenin dinden dönmeye ya da İslam’a girmeye zorlanması söz konusu olduğunda, mesele itikadi bir mesele olarak karşımıza çıktığı için ikraha kavramının Kelam ve Mezhepler Tarihinin de konusu olduğunu söyleyebiliriz. Müslüman birinin küfre zorlanmasının haksız bir zorlama olduğu ve zorlama altında söylenen küfür sözünün geçerli olmadığı hususunda hemfikir olan alimlerin bir kısmı, inkarcıların ve mürtedlerin İslam’a girmeleri hususunda ise İslam’da zorlamanın meşru olmadığı, bu nedenle zorlama ile yapılan imanın da geçerli olmayacağı kanaatinde diler. İslam mezhepleri alanında ise konu ayrıca Şii’lik’teki takiyye inancı ile ilgili bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mezhepler Tarihi, Kelam, İkraha, İkrar, İman, İnkâr, Tasdik.

Abstract

Iman is one of the most emphasized and detailed topics in the history of Islamic sects and the science of kalam. The truth of the concept of faith, which means believing without hesitation that the religious decrees and news sent by Allah Almighty are true and authentic consists of the confirmation of the heart according to the majority of Ahl as-Sunnah scholars. It is one of the basic principles of Islam to accept Islam with one's own free will and choice, to believe in its basic principles, and to fulfill one's religious duties voluntarily without being pressured by anyone. In addition, the protection of the freedom of will and consent in legal relations is one of the main purposes of the law. In the History of Kalam and Sects, the concept of jabr (compulsion) is utilized when discussing whether the will and choices of the servants have an effect on the formation of human actions and whether the servant is compelled to commit his actions in the face of Allah Almighty's will and destiny. For this reason, the subject of jabr, which has a similar meaning to ikrah (duress), is included in the subjects of the History of Kalam and Sects. The concept of ikrah is a religious rule of being forced into belief or denial in the science of kalam, and it is a frequently used term in fiqh about the religious and legal consequences of forcing someone to do something that they do not consent to and do not want. Although the concept of ikrah is generally among the subjects of Islamic law, it can be argued that the concept of ikrah is also the subject of the History of Kalam and Sects as it is the subject of verbal dispositions, since it is a matter of belief when it comes to forcing a person to apostatize or convert to Islam. Some of the scholars who agree that it is unjustified coercion to force a Muslim to kufr and that the word of unbelief uttered under duress is not valid are of the opinion that for the unbelievers and apostates to enter Islam, coercion is not legitimate in Islam, and therefore, faith made under duress will not be valid either.

Keywords: History of Sects, Kalam, Ikrah, Ikrar, Iman, Disbelief, Tasdik

Mustafa KESKİN

Dr., Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / Dr., Akdeniz University Faculty of Theology, mustafakeskin39@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3549-9345>, <https://ror.org/01m59r132>

Makale Türü-Article Type: Araştırma
Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 30.01.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 22.03.2023
Yayın Tarihi/Date Published: 25.03.2023

Atıf / Cite as: Keskin, M. (2023). İtikadi Açıdan İkraha ve İmana Tesiri. *Turkish Academic Research Review*, 8 (1), 187-206.

Değerlendirme/Peer-Review: Ön İnceleme: İç Hakem (Editörler). İçerik İnceleme: İki Dış Hakem/Çift taraflı körleme. Single anonymized-One internal (Editorial Board). Double anonymized-Two external.

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı-Turnitin/Yes-Turnitin.

Yayıncı/Published: Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Mustafa Keskin

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: turkisharr@gmail.com

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

Giriş

Dini hayatın merkezinde bulunması nedeniyle ‘iman’, İslam Mezhepleri Tarihinde ve Kelam ilminde, üzerinde en fazla durulan ve detaylı bir şekilde ele alınan konulardan biridir. Zorlama, cebr altında kalma veya ikrah hemen her devirde toplumun çeşitli kesimlerinde içeriden veya dışarıdan gerek bireysel olarak gerek grup içi dar çerçevede gerekse gücü elinde bulunduranların uygulamaları ile gündemde kalmıştır. Dış kaynaklı kafir veya müşriklerin Müslümanlara uyguladıkları baskı, cebr ve ikrah konusunun yanında Müslüman toplumda gruplar veya mezhepler arasında söz konusu olmuştur. Kendi görüşünü kabul ettirmeye yönelik faaliyetler zaman zaman ‘mihne’ olaylarının yaşanmasına neden olmuş ve gücü elinde bulunduran Müslüman gruplar kendisi gibi düşünmeyen diğer Müslümanlara iddialarını kabul ettirmek amacıyla işkence yapmayı reva görmüştür. Böylelikle tarihte iman ve inançla ilgili olarak kendi görüşlerini diğerlerine kabul ettirme çerçevesinde bazı âlimlerin sorguya çekilip eziyet edilmesine ilişkin olaylar ‘mihne’ olarak şöhret bulmuştur (Yücesoy, 2020: 26-28). İnançların oluşması veya zorla kabul ettirme olayları sadece tarihle ilgili değildir. Bu durum az ya da çok günümüzde de geçerliliğini koruduğu gibi gelecekte de gündemde olmaya devam edecektir. Bütün mesele, İslam’da hür irade ile gerçekleşen imanın geçerli olduğu için inançlar hususunda baskı ve zora başvurma olaylarını olabildiğince aza indirmektir. Aksi halde münafık, nifak, yalan, aldatma kavramlarının tanımladığı güvensiz bir toplumla karşı karşıya kalınacağı açıktır. Bu nedenle ikrah konusu, çağdaş dönemlerde de sosyal bir sorun olarak gündemdeki yerini korumakta ve araştırmaya değer niteliktedir.

Kişinin kendi hür iradesi ve seçimiyle İslam’ı kabul etmesi ve onun temel ilkelerine inanması, dini vazifelerini hiç kimsenin baskısı altında kalmaksızın isteyerek yerine getirmesi İslam’ın temel ilkelerinden biri olması yanında hukuki ilişkilerde irade özgürlüğünün ve rızanın korunması da hukukun temel gayelerindedir (Atay ve Gürsu, 2018, 271-273). Başta Mürcie, Mu’tezile ve Ehl-i Sünnet bilginleri olmak üzere birçok âlim bu hususta fikir birliği halindedir.

Kelam ilminde iman etmeye veya inkara zorlanmanın itikadi boyutuyla ilgili olan ‘ikrah’ *“bir kimseyi, tehdit ve zor kullanarak razı olmadığı ve kendi iradesi ile baş başa bırakıldığı takdirde yapmayı seçmeyeceği bir işi yapmaya veya bir sözü söylemeye mecbur bırakma”* olarak tarif edilmektedir. Hz. Peygamber hayatta iken zorlama ve ikrah hususunda hem Bilal-i Habeşî örneğinde olduğu gibi zora katlanmayı tercih etme anlamında ‘azîmet’ hem de Ammar b. Yasir örneğinde olduğu gibi kalbi imanla dopdolu olduğu halde müşriklerin isteklerini yerine getirme anlamında ‘ruhsat’ olayları gerçekleşmiştir. Bu türden olaylar mezheplere göre farklı bahislerde işlenmiş olmakla birlikte Müslümanların kahir ekseriyeti bu konuları ‘ikrah’ bahsinde işlemiştir. Şiiilikte ise söz konusu baskılar sonucu meydana gelen fiiller ve sözler genelde takıyye kavramı ile ilişkilendirilmiş ve imandan sayılmıştır. Bu arada ikrah kavramı fıkhıta, zorlamanın daha çok dini ve hukuki bakımdan sonuçları tartışılırken kullanılır olmuştur. Cebr kökünden türetilen, zorlama veya zor kullanılarak bir kimseye bir iş yaptırma anlamında kullanılan ‘icbar’ kelimesi de fıkıh literatüründe ‘ikrah’ ile zaman zaman eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

İslam bilginleri imanın mahiyeti, şartları ve tanımı konusunda çok çeşitli açıklamalar yapmışlardır. Büyük çoğunluğa göre iman hakikati tasdikdir. Küfür ise hakikati yalanlamaktır ve bu durum kalpte olan bir şeydir. İkra olayının ise kalp ile bir ilgisi bulunmamaktadır. İkra iradeyi ve rızayı ortadan kaldırdığı için cebir ve tehdide maruz kalan bir kimsenin hür iradesinden söz etmek mümkün değildir. Esasen bu sonucu meydana getiren her türlü cebir ve tehdidin de ikrah sayılması gerekmektedir. İman ve küfrün gerçekleşme yeri kalp olduğu için insan zorla bir şeye inandırılmayacağı gibi inanmış olduğu esaslardan da zorlama ile uzaklaştırılmaz. Nitekim Hz.

Peygamberin insanın kalbinde olanı bilmenin mümkün olamayacağına dair açık uyarıları birçok olay ve rivayetlerle bildirilmiştir (Buhârî, Diyât 2, Meğâzî 45; Müslim, İmân 158-159; Tirmizî, Tefsîru Sûre, 11).

Bu çalışmada ‘iman’ ve ‘ikrah’ kavramlarının tanımları, mahiyetleri ve geçerlilik durumları kısaca izah edildikten sonra ikrah altında gerçekleşen söylemlerin itikadi yönden bağlayıcılığı incelenecektir. İkra kavramı, daha çok fikhî ilgilendirdiği için İslam Hukukunun bir konusu olsa da sözlü tasarruflara konu olduğunda itikadi bir mesele olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle İslam Mezhepleri ve Kelam kaynaklarında da işlenmiştir. Araştırmada İslam Hukuku temel kaynaklarından da istifade edilmek suretiyle ikrahın itikadi açıdan değerlendirilmesi ve imana tesirinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Konu ayrıca İslam mezheplerinde özellikle Şîa’da zorluklar esnasında geliştirilen takyîye inancı ile de ilişkili olarak değerlendirilecektir.

1. İmanın Tanımı ve Mahiyeti

Sözlük anlamıyla “*güven içinde bulunmak, korkusuz olmak*” anlamına gelen emn (emân) kökünden türeyen iman aynı zamanda, “*güven duygusu içinde tasdik etmek ve inanmak*” anlamlarına gelmektedir (Sarı, t.y: 51; Doğan, 1987: 523; Sinanoğlu, 2000: 212). Arap dilinde “*tasdik*” anlamına gelen iman, küfrün ve tekzip etmenin zıddıdır (İbn-i Manzûr, 1119 h:140). Ayrıca “*bir habere, bir hükme, bir varlığa kesin bir şekilde inanmak ve onu teyid etmek*” anlamlarına da gelmektedir (Gölcük&Toprak, 1988: 87; Aydın, 1980: 149). Terim olarak iman, “*Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Allah tarafından getirdiği kesin olarak bilinen ve zarurat-ı diniyye denilen İslami esasların, hükümlerin ve haberlerin doğru ve gerçek olduğuna tereddütsüz inanmaktır*” (Gölcük&Toprak, 1988: 88). Bu inanca sahip olan bir kimseye mümin, inancının gereğini tam bir teslimiyetle yerine getiren kimseye ise Müslim denilmektedir (Sinanoğlu, 2000: 212).

Tüm yönleriyle dini hayatın merkezini oluşturan iman, Kelam ilminde detaylı bir şekilde en fazla ele alınan konulardan biridir (Sinanoğlu, 2000: 213). Ancak İslam alimleri imanın mahiyeti ve gerçekleşmesi hususunda farklı görüşlere sahip bulunmaktadır. Bu görüşleri kısaca şu şekilde gruplandırmak mümkündür.

1.1. İman Kalp İle Tasdiktir

İmam Mâtürîdî, İmam Eş'arî, Bâkîllânî, Cüveynî, Fahreddin Razî, Gazzâlî, Ebu'l-Muîn en-Nesefî, Şehristanî gibi Ehl-i Sünnet kelamcılarının çoğunluğu imanın bir kalp ve vicdan işi olduğu kanaatindedirler (Gölcük-Toprak, 1988: 95). Onlara göre imanın asıl unsuru ve rûknü, kalben tasdik etmek olup dil ile ikrar sadece dünya ahkâmının tatbiki için gereklidir. İmanını mazereti olmadan gizleyen kimse ise günahkâr olur, kafir olmaz (Nesefî, 1973: 68; Gölcük&Toprak, 1988: 95).

İmanın kalpte oluşuyla ilgili; “*kalpleri inanmamışken, ağızlarıyla, inandık diyenler*” (Maide, 5/41) ile “*Bedevidler: İnanmış dediler de ki: İnanmadınız ama İslam olduk deyin; inanç henüz gönüllerinize yerleşmemiştir*” (Hucurat, 49/14) mealindeki ayet-i kerimeleri referans alan İmam Mâtürîdî, sadece dil ile imanın geçerli kabul edilmediği için bu kimselerin imanlarının geçersiz kılındığını belirtmektedir (Mâtürîdî, 2019: 713-714).

Allah Teâlâ'nın; “*Kalbi imanla dolu olduğu halde, zor altında olan kimse müstesna,*” (Nahl, 16/106) buyurmakla, sadece dille sarf edilen inkâr söylemlerini, küfür sebebi saymadığını ifade eden İmam Mâtürîdî, imanın yerinin kalp olduğunun burada da ortaya çıktığını dile getirmektedir (Mâtürîdî, 2019: 717).

İslam Mezhepleri Tarihinde ise aynı durum söz konusu olduğunda özellikle Şîilik'te bir başka kavram daha ön plana çıkmıştır. Bu kavram “*kişinin canına veya malına yönelik bir tehlike karşısında inancını gizleyip*

gerektiğinde aksini söylemesi” anlamında gelen takıyyedir (Öz, 2010: 453-454). Canı veya malı tehlikede olan bir Şînin Şî olduğunu belirtmemek amacıyla düşmanla (Sünnî) dost olması anlamında takıyye yapması dini bir emirdir ve inanç esasları arasındadır. Zira takıyyesi olmayanın dini yoktur (Küleynî, 1388: 217-221: İbn Bâbeveyh, 1978:127-129). Bu yüzden takıyye Şî fırkalarının uyulması emredilen bir inanç esası olarak kabul edilmiştir. Farklılıklar olmakla birlikte Şîa'nın bütün kolları için bu durum geçerlidir. Mesela İsmâiliyye gizlilik dönemlerinde bu prensibi uygulamıştır. Aynı şekilde zor ve baskı dönemlerinde İmâmiyye'den Ahbâriyye, Şeyhiyye, Usûliyye ve Bâbiyye de bu esası bir inanç prensibi olarak görmüşler ve davranışlarında bağlı kalmışlardır. Zeydiyye ise takıyye konusunda diğer Şîi fırkalardan ayrılıp en azından ilke bakımından takıyye uygulamasına karşı çıksa bile farklı zamanlarda takıyye uygulamasına müracaat etmiştir (Şeybî, 1962: 233). Hâricilerin aksine özellikle Şîilik'te isyan etmeye elverişli bir durum ortaya çıkıncaya kadar muhaliflerin baskısından kurtulmak, toplumun ve yöneticilerin dikkatini çekmemek amacıyla takıyye uygulamasına hemen her devirde ve en geniş anlamda başvurulmuştur. Ancak cebirle karşılaşan bir müminin takıyyeye (ruhsat) başvurmayı ölümü tercih etmesi (azîmet) hemen bütün diğer İslâm fırkalarının daha üstün bir davranış olarak değerlendirildiği belirtilmelidir (Şerîf er-Radî, 1406: 195-196).

Şîa'nın İmâmiyye kolu takıyye uygulamasını imamlara dayandırmak suretiyle dindeki yerini sağlamlaştırma gayreti içerisine girmiştir. Bu yüzden klasik kaynaklarında imamlara nispet ettikleri bolca rivayet bulmak mümkündür. Bu türden nakillerin ortak özelliği takıyye uygulamasının ilk dönemlerden itibaren başlamış olmasıdır. İlk üç halife döneminde Hz. Ali'nin sessiz kalması tamamen bir takıyye uygulamasıdır. Yine oğlu Hasan'ın Muâviye ile anlaşarak hilafeti ona bırakması takıyye gereğidir. Şîa tarafından kabul edilen takıyye prensibine sadece üçüncü imam olarak gördükleri Hz. Hüseyin'in Emevîlere karşı harekete geçmesi uymamaktadır. Bunun dışında başta Zeynelâbidîn, Muhammed el-Bâkır ve Ca'fer es-Sâdık olmak üzere hemen bütün imamların siyasi idareler konusundaki tutumları, taraftarlarını isyana teşvik etmemeleri ve bu hususta suskun kalmaları hususunda takıyye ile açıklanma yolu benimsenmiştir. Böylelikle Şîa elinde takıyye, dindeki ruhsat özelliğini kaybetmekle kalmamış, Şîi grupların maksatlarına ulaşabilmek amacıyla dini bir prensip haline gelmiştir (Hakyemez, 2004:129-146). Nitekim özellikle Muhammed el-Bâkır ve oğlu Ca'fer es-Sâdık'a nispet edilen rivayetlerde takıyyenin dinin onda dokuzunu teşkil ettiği kabul edilmeye başlanmıştır. Hatta takıyyesi olmayanın dininin olmayacağı ve mümin için bir kalkan sayıldığı iddia edilmiştir (Küleynî, 1388: 217-221). Bütün bu açıklamalar baskı ve takip altında kalan bir toplumda varlık mücadelesi vermek amacıyla başvuru çare arayışları sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu zorluklar tarihin çeşitli dönemlerinde zorlama ve ikrah noktasına kadar ulaşmıştır (Öz, 2010:453-454).

1.2. İman Kalp ile Tasdik Dil ile İkrardır

İmam-ı Âzam, İmam Pezdevî ve Serahsî gibi Ehl-i Sünnet alimlerinden bazılarının göre iman, “*kalp ile tasdik ve dil ile ikrardır*”. Fakat ölüm tehdidi altında bulunan bir kimse, kalbinde tasdik olduğu halde dil ile ikrardan kaçınmış olsa imandan çıkmış olmaz (Nesefî, 1973: 67-68).

Taftazanî, imanın aslının tasdik ve ikrar olduğunu belirttikten sonra ikrarın dünya ahkâmının tatbiki için gerekli olduğunu ifade etmiştir (Teftâzânî, t.y: 324). Genel olarak bakıldığında Ehl-i Sünnet alimleri ikrarı, dünyevi hükümlerin uygulanabilmesi için gerekli görmektedirler (Sinanoğlu, 2000: 213).

1.3. İman Dil ile İkrardır

Kerrâmiyye'ye göre iman, “*kalbin tasdiki olmaksızın sadece dil ile ikrardan ibarettir*” (Nesefî, 1973: 67; İbn Hümmam, 2017: 110; Yörükân, 2001: 275). Onlar bu düşüncelerine inandığını dili ile söylemenin iman için yeterli olduğu şeklinde anladıkları ayet (Bakara, 2/136; Maide, 5/83) ve hadisleri (Buhârî, 1413/1992/102) referans göstermektedirler. Ancak Ehl-i Sünnet kelimcileri bu yaklaşımı, Allah'a ve ahiret gününe inandıklarını söyleyen fakat gerçekte iman etmeyen münafıkların mümin olmadığını açıklayan ayetlere aykırı bulmuşlardır (Sinanoğlu, 2000: 213).

İmam Mâtürîdî, “*kelime-i şehâdeti dilleriyle ifade edinceye kadar insanlarla savaşılacağını*” (Buhârî, 1413/1992/102; Müslim, 413/1992/32,36) beyan eden hadiste, söz konusu olan kelime-i şehâdeti söylemenin kalpteki imana bir kılavuzluk yaptığını, bunun zahiri hükümlerde geçerli olduğunu ve buradan dil ile ikrarın iman için yeterli olduğu anlamının çıkarılamayacağını belirtmiştir. Mâtürîdî'ye göre, küfre zorlanan kimsenin durumu ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, “*kişinin kalbindekini anlatan onun dilidir*” (Müslim, 413/1992/54; Ebû Dâvûd, 413/1992/34) mealindeki beyanının konumu da aynı esasa dayanır (Mâtürîdî, 2019: 717-718).

1.4. İman Kalp ile Tasdik, Dil ile İkrar ve Amelden İbarettir

Mu'tezile ve Hâricîler'e göre iman, “*kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve azalarla amel etmektir*”. Bunların biri eksik olduğu takdirde kişi mümin sayılmaz (Nesefî, 1973: 65; Gölcük ve Toprak, 1988: 97). Bu durumda Hâricîler'e göre ameli terk eden bir kimse küfre girmiş olur, Mu'tezile'ye göre ise mümin olmamakla birlikte küfre de girmezler (Teftâzânî, 2019: 708).

“*Allah, imanınızı boşa çıkaracak değildir*” (Bakara, 2/143) ayeti ile “*zina eden mümin olduğu halde zina etmez*” (Müslim, 413/1992/101, 104) gibi benzer ayet ve hadisleri kendi anlayışlarına göre yorumlayan (Gölcük-Toprak, 1988: 99). Mu'tezile alimleri, sadece farz ve vacip hükmündeki ibadetleri imanın bir rüknü olarak görürken Hâricîler buna nafîle ibadetleri de dahil etmektedirler (Nesefî, 1973: 65).

Selef alimleri, İmam Şâfiî ve İmam Mâlik gibi Ehl-i Sünnet alimleri ameli imana dahil etmişlerse de bundan maksatları kâmil imandır. Yoksa amel etmeyenleri kafir saymazlar (Teftâzânî, 2019: 710; Nesefî, 1973: 67). Hanbeli alimlerinden Ebû Muhammed İbnü'l-Cevzî (Kallek, 1999: 542) de imanı, “*kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve organlarla amel*” şeklinde tanımlamaktadır (Sinanoğlu, 2000: 212).

1.5. İman Kalbin Bilgisidir

Cehmiyye mezhebine göre iman, “*kalbin tasdiki ve ikrar olmaksızın Allah'ı ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in haber verdiği şeyleri kalben bilmektir*” (Gölcük&Toprak, 1988: 100). Cebriyye'ye göre ise iman, “*Allah'ın hidayetidir. İkrar ise onun ifadesidir*”. Cebriyye, Müşebbihe ve Mücessime'den bazıları ikrarın Allah'ın yaratması ve takdiri ile olduğu kanaatindedirler (Yörükân, 2001: 275). İman konusunda farklı görüşlere sahip olan Mürcie'den bazıları, imanı sadece Allah'ı bilmek ve tanımak olarak tarif ederken, bazıları ise buna ikrarı da ilave etmektedirler (Pezdevî, 2017: 224).

Şiîlerin de kabul ettiği, imanın marifetten, sadece zihni bir ameliyeden ibaret olduğu fikrini ilk ortaya atan kişi Cehm b. Safvân olmuştur. İman tasdikten diyen İmam Eş'arî ise marifeti tasdikten sahih olmasının bir şartı görmektedir (Kılavuz, 1987: 23; Yörükân, 2001: 275).

Bilmeyi, herhangi bir şeyin, kişinin kalbinde bir anda belirivermesi olarak tanımlayan Ömer Neseî, bilginin iman için yeterli olmadığını, kalbin tasdikinin de şart olduğunu ifade etmektedir (Neseî, 1973: 59).

İmanın bilgi olmayıp, kalbin tasdiki olduğunu belirten İmam Mâtürîdî'ye göre, tasdik zıttı tekzip etmektir. Fakat bilgisizlik (cehalet) tekzip değildir. Aynı şekilde bilgisizlik de iman zıddı olmayıp bilginin zıddıdır. Diğer taraftan bilgi tasdik olmamakla birlikte tasdik bilgiye dayanır ve bilgidir. Bilinmeyen bir şey tasdik edilemeyeceğinden ötürü önce bilgi daha sonra tasdik olur (Özcan, 1993: 141-144).

2. İkra'nın Tanımı, Unsurları, Şartları ve Kısımları

İkra kavramı İslam bilim dallarının temel kavramlarından biridir. Özellikle İslam Hukukunda özel bir başlık altında tanımı, şartları ve kısımları yanında Müslüman bireyin davranış şekli ve hükmü açıklanmıştır. İslam bilginleri ikra konusunu mezhepler tarihinde özellikle Şüîk'le özdeşleşen takıyye kavramıyla birlikte işlemişlerdir. Hatta Ehl-i Sünnet ve'l-cemaate mensup dini mezhepler ve gruplar takıyye kavramını kullanmaktan kaçınmışlar, bunun yerine ikra kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu konu genellikle İslam Hukukunda mükrehin halleri ve hükmü başlığı altında işlenmiş olmakla birlikte ikra ile ilgili rivayetler dolayısıyla "mükrehin halleri" veya "mükrehin imanı", Mezhepler Tarihi ve Kelam ilminin yanı sıra temel tefsir ve hadis kaynaklarında da işlenmiştir.

2.1. İkra'nın Tanımı

İnsanın istemediği, hoşuna gitmediği, rızası olmadığı halde iş yapması veya bir başkası tarafından iş yapmaya zorlanmasını ifade eden ikra lügat ve ıstılah yönüyle şöyle tanımlanmıştır:

Arapça "k r h" kökünden gelen ikra, sözlük anlamıyla "*istememek, hoşlanmamak, öğrenmek, tiksirmek, gönü rız olmamak*" (Sarı, t.y:1303; Heyet, 1985: 38; Doğan, 1987: 516), "*bir kimseyi baskı altında tutarak istemediği bir işi yapmaya veya bir sözü söylemeye mecbur etmek*" manalarına gelmektedir (Bilmen, 1985: 270). İkra kelimesi, "kürh" olarak okunduğunda kişinin kendisini bir işe zorlaması, "kerh" şeklinde okunduğunda ise kişinin bir başkası tarafından zorlanması anlamına gelmektedir (İbn Manzûr, 1119h: 3865; Cuburî, 1983: 472; İsfahânî, 1422/2001: 431).

İkra'nın terim anlamı üzerine, aralarında büyük farklılıklar bulunmamakla birlikte pek çok tarif yapılmıştır. Bu tariflerden bir kısmını şöyle zikredebiliriz. Zuhaylî ikra: "*Bir kimseyi, rızı olmadığı ve kendi iradesi ile başbaşa bırakıldığı takdirde yapmayı seçmeyeceği bir işi yapmak zorunda bırakmaktır*" (Zuhayli, 1984: 38) şeklinde tarif ederken, Serahsî: "*İnsanın başkası sebebiyle yapmış olduğu ve bununla rızasının ortadan kaldırıldığı, yahutta seçme imkanının (ihtiyarının) yok olduğu bir fiil*" (Serahsi, 1983: 38) olarak tarif etmiştir. *İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*'nda ise ikra: "*Bir kimseyi tehdit ile, ihafe (korkutma) ile rızası olmaksızın bir sözü söylemeye veya bir işi işlemeye haksız yere sevk etmektir*" şeklinde kavli tasarruflara tesiri de belirtilerek tarif edilmektedir (Bilmen, 1985: 270).

Yapılan tariflerden ve ikra'nın gerçekleşme şartlarından hareketle daha kapsamlı ve daha açık bir şekilde ikra şöyle de tarif edilmektedir: "*Tehdit ettiği şeyi yapmaya muktedir bir şahsın, bir başka kişiyi, korkutmak suretiyle, kendi haline bırakıldığında yapmaya rıza göstermeyeceği ve tercih etmeyeceği bir fiili işlemeye ya da bir sözü söylemeye sevk etmesidir*" (Köse, 1996: 36).

'Cebr' kökünden türetilen, zorlama anlamında kullanılan 'icbar' kelimesi de fıkıh literatüründe 'ikra' ile bazen eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Aralarında kesin bir ayırım olmamakla birlikte bir şahsı dinden çıkmaya,

içki içmeye, malını satmaya ya da karısını boşamaya zorlama ikrah terimiyle; küçük çocuğu namaz kılmaya, bir kızı evlenmeye veya hacizli olan bir borçluyu malını satmaya zorlama ise 'icbar' terimiyle ifade edilmektedir (Bardakoğlu, 2000: 408).

Kelam ve Mezhepler Tarihinde özellikle insan fiillerinin oluşmasında kulların irade ve seçimlerinin etkisinin olup olmadığı, Allah'ın iradesi ve kaderi karşısında kulun fiilini işlemeye mecbur kalıp kalmadığı hususu tartışılırken cebir kavramının kullanıldığını müşahade etmekteyiz. Bu nedenle ikrah ile benzer anlamda olan cebir konusu kelam ve mezhepler tarihinin konuları içinde yer almaktadır.

İkra kavramı, Kelam ilminde inanmaya veya inkâr etmeye zorlanmanın dini bir hükmü, fıkhıta ise kişiyi, rızasının olmadığı bir işi işlemeye zorlamanın dini ve hukuki sonuçları konusunda sıkça kullanılan bir terim olmuştur (Bardakoğlu, 2000: 30; Küçük, 2009: 26). İkra kavramı, daha çok fıkıh alimleri tarafından tartışılıyor olması nedeniyle İslam Hukukunun konuları arasına girmiştir. Fakat ikrahın sözlü tasarruflara konu olması nedeniyle bir kimsenin dinden dönmeye ya da İslam'a girmeye zorlanması söz konusu olduğunda, mesele itikadi bir mesele olarak karşımıza çıktığı için ikrah kavramının Kelam ve Mezhepler Tarihinin de konusu olduğunu söyleyebiliriz.

Bu noktada İslam Mezhepleri bilim dalı bağlamında ikrah kavramının takıyye kavramı ile ilişkisinin kısaca açıklanması, konunun anlaşılmasına katkı sunacaktır. Öncelikle gerek Şii'lik gerek Ehl-i Sünnet gerekse diğer mezheplerin takıyye konusunda ittifakla kabul ettikleri istilahî bir tanım bulunmadığı belirtilmelidir. Zira Hicrî birinci asırdan itibaren kitleler, yaşadıkları toplumun ve siyasi ortamın yapısına uygun olarak bu kavramı değerlendirmişler ve bu özel şartlar altında tanımlar geliştirmişlerdir (Abdülhamid, 1977: 59-60. Dolayısıyla ana kitlenin temsilcileri olan Ehl-i Sünnet mezhepleri takıyye yerine ikrah kavramını kullanmış ve bunu zor altında kalan Müslümanın (mükreh) ölümden ya da işkenceden kurtulmak maksadıyla faydalanması gereken bir izin (ruhsat) olduğunu kabul etmiştir (Serahsî, 1331: 47; Kurtubî, 1967: 57; Yazır, 1960: 1074). Tarih boyunca hâkim zümreyi oluşturan Ehl-i Sünnet, ikrahı itikadi bir mesele olarak görmediği için akait kitaplarına almamıştır. Fıkıh kitaplarının "*ikrah*" bölümünde ele alınan meselenin şartlarını ve hükümlerini ilgili ayetlerin yorumlarıyla açıklamakla yetinmiştir. Toplum olarak bir korku ve baskı altında kalmadıkları için de takıyyeyi, daha dar bir çerçevede, belirli ve sınırlı şartlarda ele alarak tanımlamışlardır (Abdülhamid, 1977:55; Dalkılıç, 1992:7-9).

Mesela Serahsî (ö. 490/1096) konuyu Şîa ve Hâricilik gibi mezheplerin tartıştığı zeminden tamamen farklı ve insani bir düzlemde tartışmış ve hayati ilkeler çerçevesinde hükümler geliştirmiştir. Ona göre takıyye bir Şîi'nin Sünnî'den sakınmak veya korunmak amacıyla Şîi olduğunu saklaması gibi bir düşüncenin dışında tamamen evrensel kurallar çerçevesinde hayati tehlikeler karşısında takıyyeyi, "*bir Müslümanın ölüm veya işkenceden kurtulmak, kendini korumak amacıyla olduğundan başka türlü görünmesi ve davranması*" şeklinde tanımlamıştır (Serahsî, 1331:45). Kurtubî ise aynı düşünceden hareketle takıyyeyi, "*cana kasteden kafirler arasında kalan bir Müslümanın hayatından korkması halinde, kalbindeki inancını gizleyerek, onlara karşı yumuşak davranması ve hoş geçinmesi*" (Kurtubî, 1967:57) şeklinde yorumlamıştır.

Bu konuda yapılan tanımları çoğaltmak mümkündür. Ancak bunların geneli dikkate alındığında ikrah altındaki bir Müslümanın ölüm korkusundan dolayı inancını gizleyip, bu durumu meydana getiren halin ortadan kalkmasını ümit ederek zalimlerle zahiren iyi geçinmesi konusunda görüş birliği sağlandığı görülecektir (Cessâs, 1335:9; İbn Kesîr, t.y: 24; Zemahşerî, Kahire: 129; Râzî, 1307:435; Mâtürîdî, Te'vîlâtü'l-Kur'an, Hacı Selimağa Ktp. nr. 40, 1, 76b).

İslam toplumunda daha ziyade Şîa'nın oluşturduğu bir kesim ise tarih boyunca hayatın her aşamasında kendilerinin dışındakilerden gelebilecek mutlak veya olası bir tehlike durumunda takıyyeyi tatbik edilmesi gereken bir mecburiyet (azimet) olarak benimsemiştir (İbn Bâbeveyh, 1987:127; Küleynî, 1388:217 vd.; Goldziher, 2013:202) İslam tarihi boyunca bu kesim muhalefette olma, sürekli baskı altında kalma, can, mal ve inanç emniyetinden mahrum bırakılmış olma gibi nedenleri bu duruma gerekçe olarak göstermiştir (İbn Ebi'l-Hadîd, 1961:43-44; Mes'ûdî, 1346:67; Şirâzî, 1992:9-10; Kâşîfu'l-gıtâ, t.y:152). Asırlar boyunca hakimiyetleri altında buldukları devletlerin hükümlerini zahiri olarak kabul etmek suretiyle canlarını, mallarını ve inançlarını muhafaza etmek durumunda kaldıkları için de meseleyi zamanla Ehl-i Beyt'in imamlarına nisbet ettikleri rivayetlere dayandırarak itikadi bir mesele haline getirmişlerdir (Dalkılıç, 2007:183-207).

Şîa dışında kalan diğer İslam mezhepleri meseleyi ya kendi açılarından ele alıp sınırlı ölçüler içinde değerlendirmişler veya gereğince ilgilenmemişlerdir. Bütün bunlardan anlaşılan Şîa'nın takıyye şartları Ehl-i Sünnet için geçerli değildir. Ehl-i Sünnet zorlanan bir kimsenin belirli bir maksatla canını, malını ve namusunu kaçınılmaz bir tehlikeden korumak ve gereken tedbirleri almak üzere gerçek inancını gizleyip, düşman olduğu kimse ile aynı fikirde imiş gibi görünmesini söz konusu etmiştir (Dalkılıç, 2003:113-139). Hemen belirtmek gerekirse genel olarak Ehl-i Sünnet alimleri takıyyeyi itikadi bir mesele olarak görmemekle birlikte, ölüm ve işkenceden kurtulmak maksadıyla zorlanan kişinin, fiil ve amel dışında sadece sözle faydalanması mümkün olan bir izin (ruhsat) olduğunda görüş birliğine vardıkları tespit edilmiştir (Taberî, 1314: 140-141; İbn Teymiyye, 1986:47). Nitekim Gazzâlî (ö. 505/1111) Müslüman kanının korunmasının vâcib olduğunu belirterek, ölümle neticelenecek şekilde zorlanan kişinin (mükreh) o anda içindekileri muhaliflerden gizleyerek, yalan konuşmasının gerekli olduğunu belirtmektedir (Gazzâlî, 1346:119).

Buna göre Ehl-i Sünnet'in hayati tehlike karşısında takıyye yerine daha çok ikrah kavramını tercih ettiğini söylemek mümkündür. Diğer bir deyişe takıyye olayında ikrahın (zorlanma) önemli bir yeri vardır. Çünkü bütün açıklama ve tanımlarda takıyyenin kullanılmasını meşru kılan yegâne sebep olarak zorlanma zikredilmiştir. Meselâ Serahsî (ö. 490/1096) takıyyeyi, “*bir kimsenin ölüm veya işkenceden kurtulmak, kendini korumak amacıyla olduğundan başka türlü görünmesi ve davranması*” şeklinde tanımlamaktadır (Serahsî, 45). Bütün bunlar Ehl-i Sünnet'in takıyye anlayışı ile zorunluluk veya zaruret hali arasında yakın bir ilişki olduğunu kesinlik derecesinde ortaya çıkarmaktadır.

Ehl-i Sünnet alimleri zaruret halini açıklarken; yasak çiğnenmediği takdirde bir tehlikenin kesinlikle söz konusu olması ve bu tehlikenin helal yollardan biriyle giderilme imkanının bulunmaması gerektiği, zaruret halinin gerektirdiği ölçüde emir ve yasağın dışına çıkılabileceği ve zaruret hali kuralın sürekli terki için gerekçe olmadığı gibi prensiplerin göz önünde tutulmasının kaçınılmaz olduğunu da ifade etmişlerdir. Ruhsat adıyla getirilen kolaylığın uygulanışı olan zorunluluk halinin temel gayesinin, hayatın korunması, insanın boşluk ve didişmeye düşmeden yaşamasını temin etmek olduğu belirtilmiştir ki, Ehl-i Sünnet alimleri bunu mükrehe yani zorlamam kişiye verilen bir izin olarak görmüşlerdir. Nitekim Kur'an'ın, zorlanma sebebiyle küfrü gerektiren sözü söylemeye izin verdiği (en-Nahl 16/106) belirtilmekle birlikte, zorlanmanın sadece kişinin kendisini ilgilendiren emir ve yasakların terkini helâl kılabileceğini ancak adam öldürme, vurma, çalma gibi zararı başkasına dokunan hareketleri ikrahın mubah kılmadığı hükmü kabul edilmiştir (Râzî, 1989:12-13). Bu şartlar altında Ehl-i Sünnet'e mensup ilim adamları onunla amel etmede veya uygulamada aşırı gidilerek Müslümanların yalancılık, ikiyüzlülük,

güvensizlik ve korkaklıkla suçlanmasına sebep olacağı korkusuyla ikraha maruz kalan bir Müslüman (mükreh) için kuralları incelikte tespit etmişlerdir (İbn Teymiyye, 1986:47-48; İrfan Abdülhamîd, 1983:48).

Diğer taraftan ikrahın, özellikle borçlar hukukunda olmak üzere medeni hukukun da konusu olduğu belirtilmelidir. İkraha kavramı, medeni hukukta tehdit ve cebir, korkutma ve zorlama kavramlarıyla birlikte sıkça kullanılmakta olup bu alanda akademik çalışmaların yapıldığını da görmekteyiz (Demirbaş, 2012; Erdem, 1990; Ersin, 2008). Bu nedenle ikrah konusu izah edilirken Kelam alimlerinin görüşleri yanında fıkıh alimlerinin ve hukukçuların görüşlerine de başvurulması konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

2.2. İkraha Unsurları

Bir yerde ikrahın gerçekleşmesi yani ikrahtan söz edebilmek için şu unsurların bulunması gerekmektedir:

Mükrih: Zorlayan, icbar edendir. Haksız yere bir kişiyi bir iş yaptırmaya veya bir söz söyletmeye zorlayan kişiye denir.

Mükreh: Zorlanan, icbar olunandır. Haksız yere bir iş işlemeye veya bir söz söylemeye zorlanan kişidir.

Mükrehün Aleyh: Zorla yaptırılmak istenen işe denir. Baskı altında bulunan bir kimseye bir başkasını öldürme veya bir başkasının malını telef etme gibi zorla yaptırılmak istenen bir fiil veya dinden dönmeyi gerektiren bir sözdür.

Mükrehün Bih: Zorlamaya sebep olan tehdit türüdür. Zorlananın yapmadığı takdirde korkmasına sebep olan, rızasını ortadan kaldırıp ihtiyarını bozan öldürme, şiddetli dövme ve bir uzvunu telef etme gibi tehdit unsurlarına denilmektedir (Şakra, 1987: 41; Bilgili, 2010: 147).

2.3. İkraha Şartları

Hukuken ikrahın varlığından söz edilebilmesi için bu dört unsurun bulunmasının yanında her biriyle ilgili olarak da bazı şartlar gerekmektedir (Bardakoğlu, 2000: 32). Bu şartların bir kısmı zorlayan, bir kısmı zorlanan, bir kısmı zorla yaptırılmak istenen iş ve bir kısmı da zorlamaya sebep olan şey içindir (Zuhayli, 1984: 483; Bardakoğlu, 2000: 30). İkraha oluşabilmesi için alimler tarafından gerekli görülen bu şartlar kısaca şöyledir:

1. Zorlayan kimsenin tehdit ettiği şeyi yapmaya gücünün yetiyor olması gerekir. Zorlayan kişinin, tehdit ettiği şeyi yapacak gücü olmaz, zorlanan da bunu bilirse burada ikrah meydana gelmez (Zuhayli, 1984: 482).

2. Zorlanan, zorlandığı şeyi yapmayacak olduğunda zorlayanın, tehdidini yerine getireceğini zannı galip ile bilmesi ve herhangi bir şekilde bu tehditten kurtulmaktan aciz kalması gerekir (Zuhayli, 1984: 483).

3. Kişinin zorla yapması istenilen iş yasak olmalı ve zorlanan kimseyi bir külfet altına sokmalıdır. Yapılması şer'an gerekli veya mubah olan bir şey için yapılan zorlama, ikrah sayılmaz (Ebu Zehra, 1986: 304).

4. İkraha geçerli olabilmesi için bir diğer şart da kendisiyle tehdit edilen şey dövme, boğma, öldürme veya bir uzvu telef etme gibi eziyet çeşitlerinden birisi olmalı ve zorlanana zarar vermelidir (Şakra, 1987: 48).

5. Kendisiyle tehdit edilen şeyin acil olması yani, tehlikenin hemen veya her an mevcut olması gerekir. Eğer kendisiyle tehdit edilen şeyin gelecekte yapılacağı söylenmişse, bu tehditten kurtulma ihtimali bulunduğu için ikrah sayılmaz (Zuhayli, 1984: 483).

Bazı İslam hukukçuları, sözlü tasarrufları ikrah halinde olsa bile geçerli bulmuşlardır. Onlara göre bu şartların gerçekleşip gerçekleşmemesi önemli değildir. Önemli olan sözün ağızdan çıkmış olmasıdır (Köse, 1996: 37). Esasen ikrah rızayı ortadan kaldırdığı, iradeyi ve ihtiyarı sakatlamış olduğu dikkate alındığına göre bu sonucu meydana getiren her türlü cebir ve tehdidin ikrah kabul edilmesi gerekmektedir (Bardakoğlu, 2000: 32).

2.4. İkraın Kısımları

Hanefi mezhebi hukukçuları ikraı genelde mülci (tam ikrah) (Şakra, 1987: 48) veya gayri mülci (eksik ikrah) (Zuhayli, 1984: 482) olmak üzere iki kısma ayırmaktadırlar (Aydın, 1993: 304-307; Acar, 2002: 29-30).

2.4.1. Mülci İkra (Tam, Kâmil Zorlama)

Mülci ikrah, öldürmekle tehdit, azalardan birini kesmekle korkutmak veya şiddetli vurma ile (Şakra, 1987: 48) ya da toplumda önemli bir mevki bulunan bir kimseyi alçaltıcı bir muameleye maruz bırakma tehdidi ile gerçekleşen ikraıdır (Köse, 1996: 37). Hanefilere göre, kişinin rızasını yok ettiği gibi ihtiyarını da ortadan kaldırmakta olan (Teftâzânî, t.y: 414; Köse, 1996: 37) mülci ikrah hem sözlü tasarruflarda hem de fiili tasarruflarda geçerlidir (Ali Haydar, 1330h: 15; Bilmen, 1985: 321).

İkraın sadece mülci ikrah olduğunu kabul eden Şâfiîler'e göre ikrah, ileri derecede dövmek, uzun süreli olarak hapsedmek ve mala zarar vermek gibi çekinilen bir şeyle korkutmak suretiyle meydana gelir. İnsanların durumlarındaki farklılıklara göre böyle bir ikraın tesiri de farklılık arz eder (Zuhayli, 1984: 482).

2.4.2. Gayri Mülci İkra (Eksik, Nakıs Zorlama)

Bu çeşit ikraıta öldürme veya azalardan birini telef etme gibi bir tehdit olmaksızın sadece, endişe, keder ve üzüntü verecek şekilde az dövme, hapis ve bağlama gibi hususlarla tehdit sonucu ortaya çıkan ikraıdır. Buna eksik ikrah da denir. Bu tür ikrah kişinin rızasını yok ettiği halde ihtiyarını ortadan kaldırmaz (Buhari, 1413/1992/383; Zuhayli, 1984: 482).

İkraın bu çeşidi şahısların durumlarına göre değişiklik arz edebilir. Kuvvetli bir kimsenin dayanma gücü ile zayıf bir kişinin dayanma gücü birbirinden farklı olduğundan dolayı belli bir sınır içerisine hasredilmesi mümkün değildir (Karaman, 1991: 151). Hanefi alimlere göre gayri mülci ikrah, fiili tasarruflarda muteber olmayıp, sözlü tasarruflarda geçerlidir (Ali Haydar, 1330h: 15; Karaman, 1991: 151; Bilmen, 1985: 321). Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî alimlere göre ise ikrah altında iken sarf edilen sözler, kişinin kendisini bağlamamaktadır (Zeydân, 1973: 92).

2.4.3. Edebi İkra (Manevi Zorlama)

Zorlanan bir kimsenin doğrudan kendisine karşı değil de usul ve fûrudan, kardeşlerden veya bunlara benzer yakınlarından herhangi birisini öldürme, yaralama veya hapsedmekle tehdit gibi üçüncü bir şahsa zarar vermeye yönelik yapılan ikraıdır (Şakra, 1987: 51; Zuhayli, 1984: 482). Sadece Hanefilerin bahsettiği ikraın bu türü, rızanın bütünüyle ortadan kalkmasına sebep olmakla birlikte, ihtiyarı ortadan kaldırmaz (Zuhayli, 1984: 482).

İkraı belirli kısımlara ayırmak yerine, öldürmek ve şiddetli vurmak gibi zorlanan kimsenin konumuna ve ona verdiği zarara önem veren Hanefi mezhebi dışındaki alimler, kişinin karşılaştığı duruma göre gerekli olan hükmü de belirtmektedirler.

İman ve ikrah kavramlarını bu şekilde izah ettikten sonra ikrah, sözlü tasarruflardan olan imana nasıl tesir etmektedir, imana veya küfre zorlanan bir kişinin itikadi açıdan durumu ne olur? Şimdi de bu hususu izaha çalışalım.

3. İkra İmana Tesiri

Kişinin kendi hür iradesi ve seçimiyle İslam'ı kabul etmesi ve İslam'ın temel ilkelerine inanması, dini vazifelerini başkalarının baskısı altında kalmaksızın kendi isteğiyle yerine getirmesi İslam'ın temel ilkelerinden biridir. Hukuki ilişkilerde irade özgürlüğünün ve rızanın korunması da hukukun temel amaçlarındandır. Cebir ve tehdide maruz kalan kimsenin özgür iradesinden söz etmek ise mümkün değildir (Bardakoğlu, 2000: 31).

İnkârcılığa, şirke ve putperestliğe karşı mücadele içinde olan İslam dininin, bütün insanları zorla Müslüman yapma gibi bir gayesi bulunmamaktadır (Bardakoğlu, 2000: 34). Bu nedenle ikra imana tesirini küfre zorlama ve İslam'a girmeye zorlama şeklinde iki yönüyle izaha çalışacağız.

Bir dini kabul etme veya inkâr etme şeklindeki söz ve fiillere etkisi nedeniyle itikadi açıdan Kelam ilmini ilgilendiren ikrah, dünyevi ve ameli hükümler bakımından ise fıkıh ilmini ilgilendirmektedir (Bardakoğlu, 2000: 34). İtikadi bir konu olmasına rağmen daha çok fıkıh kitaplarında yer alan ikra imana tesiri meselesini İslam hukukçularının fikir ve yaklaşımlarıyla birlikte değerlendirmeye çalışacağız.

3.1. İslam'dan Dönmeye (Küfre) Zorlama

İslam'dan dönmeye riddet veya irtidat, İslam'dan dönen kişiye ise mürtet denilmektedir. Hanefiler'e göre bir mümin, ister şaka ile olsun, isterse bilerek olsun, dili ile küfür kelimesini söylese dinden çıkar, mürtet olur (Şakra, 1987: 112). Çünkü onlara göre "*iman kalp ile tasdik dil ile ikrardır*" (Nesefi, 1973: 67-68). Şâfiiler'e göre ise riddet, küfür niyetiyle, küfür sözüyle veya küfür fiiliyle ister alay ederek isterse inanarak olsun İslam'ın devamını kesmek, koparmaktır (Şakra, 1987: 112).

Müslümanların küfre dönmeleri yönünde yapılan zorlamalara en fazla sahabe döneminde rastlanılmaktadır. Müşrikler birçok Müslümanı, İslam'ı terk edip putlara tapmaları için çeşitli baskı ve işkencelere maruz bırakmışlardır. Müşriklerin bütün işkencelerine rağmen, Sümeyye ve Yasir gibi bazı müminler küfür kelimesini söylemediklerinden dolayı şehit edilmişlerdir. Ammar gibi bazı müminler ise yapılan işkencelere dayanamayarak, kalplerindeki imanı terk etmeksizin küfür kelimesini sadece dilleriyle telaffuz ederek müşrikler tarafından öldürülmekten kurtulmuşlardır.

Genel olarak ikrah altında bulunan bir Müslümanın kalbi iman ile dolu olmak kaydıyla küfür kelimesini söylemekle dinden çıkmayacağı hususunda alimler ittifak halinde olmakla birlikte ikraın çeşidi konusunda aralarında ihtilaf bulunmaktadır. İkra altında bulunan bir Müslümanın kalbi iman ile dolu olduğu halde küfür kelimesini söylemesine ruhsat verildiği yani mubah kılındığına dair; "*kalbi iman ile sükûnet bulunduğu halde (dinden dönmeye) zorlananlar müstesna...*" (en-Nahl, 16/106) ayeti delil gösterilmektedir (Cuburî, 1983: 493).

Fahredden Razi bu ayet-i kerimeyi izah ederken; mükreh kafir olmadığı için ayetteki '*illa men ukrihe*', ibaresinde zorlanan kişinin kafirden istisna edilmesinin doğru olmayacağını ancak, iman etikten sonra kafirden sudur eden şeyin aynısı (zahiren) mükrehten çıktığı için lafzi benzerlikten dolayı bu istisnanın geçerli olduğunu belirtmektedir (Razi, 1992: 352).

İmam Mâtürîdî de aynı ayetle ilgili olarak, kalpte kesin bir imanın olması nedeniyle inkâr söylemlerini sadece diliyle söylemeleri yüzünden bu kimseleri Allah Teâlâ'nın kafir saymadığını ve imanlarını geçerli kıldığını ifade etmektedir. Çünkü ayet-i kerimeden anlaşıldığına göre imanın asıl bulunduğu yer dil olmayıp kalptir (Mâtürîdî, 2019: 717).

İmam Serahsî ve Pezdevî gibi bazı Ehl-i Sünnet kelimcilerine göre de ölümle tehdit edildiği zaman müminin diliyle küfür sözü söylemesi kişiyi imandan çıkarmaz. Ancak bir kimse hiçbir tehdit olmadığı halde imanını sadece kalbinde tutar da dili ile ikrar etmezse hem Allah katında hem de müslümanlar nazarında kafirdir (Nesefî, 1973: 67).

Kerrâmiyye'ye göre iman dil ile ikrardan ibaret olduğu için diliyle inkâr eden kimse kafir olur. Çünkü onlara göre imanın da küfrün de mahalli aynı yerdir. Fakat yukarıdaki ayet-i kerimeyi dikkate alan Kerramiyye'ye göre inkâr etme bir ikrah nedeniyle olursa bu durumda Allah (c.c.) o kimseyi affeder ve kafir sayılmaz. Kerrâmiyye bu düşüncesiyle aslında Ebû Hanife'de olduğu gibi imanın ve küfrün, kalbin ispatıyla gerçekleştiğini de dolaylı olarak kabul etmiş olmaktadır (İbn Hümmam, 2017: 110).

Ammar bin Yasir'in başından geçen olayda olduğu gibi bu ayet-i kerimenin nüzulüne sebep olan olaylar zorlama anında küfür kelimesinin söylenebileceğine delalet etmektedir (Yazır, t.y: 263-264; İbn-i Kesir, 1985: 4581; Razi, 1992: 351). Müşrikler tarafından işkenceye tabi tutulup zorla ilâhlarını övdürdükleri Ammâr b. Yâsir'i teselli eden Hz. Peygamber (s.a.v), "*tekrar ederlerse sen de aynı şeyi yap*" (Nesaî, 2001/17) diyerek Allah'ın kalplerdeki imana göre hükmedeceğini, ikrah altında yapılan inkârın yok hükmünde sayıldığını haber vermiştir (Bardakoğlu, 2000: 34).

Âyetteki, "*kalbi imanla dolu olduğu halde, zorlanan kimse müstesna...*" (en-Nahl 16/106) cümlesinde zorla, istemeden küfür gerektiren sözleri söyleyen kişi gönlünde kafirlik yer eden, küfürden hoşlanan kişiden ayrı olduğu belirtilmektedir (Taberî, 1314: 113; İbn Kesir, t.y: 122) Buna göre bir kimse zorlanma sebebiyle düşmanlarından kurtulmak için, kalben değil, dili ile küfrü kabul ederse, ona ceza gerekmez; zira Allah, kulları hakkında kalplerindeki inanca göre hükmeder (Âl-i İmrân 3/29; Kurtubî, 1967: 58). Şîlik'te Ammar b. Yasir'e uygulanan zorlama veya ikrah takıyye için bir gerekçe olarak görülmüş ve iman esasları arasında sayılmıştır.

Yalancı peygamberlerden Müseylimetü'l-Kezzab'ın, yakaladığı iki kişiye karşı gösterdiği muamele de bu ayet-i kerimenin nüzul sebeplerindedir. Kendisinin peygamber olduğunu zorla itiraf ettirdiği kişiyi serbest bırakıp diğerini öldürmesi üzerine olay Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ulaştığında: "*Birincisi Allah'ın ruhsatına tutunmuştur, ikincisi ise, Hakkı kafalara vururcasına söylemiştir, ne mutlu ona*" buyurmuşlardır (Yazır, t.y: 263-264; Razi, 1992: 351; Zuhayli, 1984: 486). Zikredilen bu deliller zorlama altında bulunan bir kimsenin, hayatını kurtarabilmek için küfür kelimesini söyleyebileceğini göstermektedir.

Mu'tezile'ye mensup alimler, başka türlü bir seçim şanslarının olmayışından ötürü mükrehe sevap veya cezanın gerekmeyeceği gerekçesiyle mükrehi mükellef bile saymamışlardır (Gazzâlî, 1324: 190-191; Zerkeşî, 1413/1992: 358-360; Bardakoğlu, 2000: 33). Mu'tezilî alimlerin bu konudaki görüşlerine kendi eserlerinden ziyade, Ehl-i Sünnet alimlerinin eserlerinden ulaşılmaktadır (Bayar, 2012: 137).

Hanefî ve Mâlikîler'e göre, "*dil ile küfür sözü söylemek yahut Hz. Muhammed (s.a.v.)'e kötü söz söylemek veya Müslümanın malını telef etmek*" ancak tam ikrah halinde mubahtır. Şayet ikrah altında bulunan bir kişi istenilen şeyi yapmadığı gerekçesiyle öldürülmüş olursa, cihad etmiş gibi ecir alır. Şayet ikrah eksik olursa onları

yapmaya kesinlikle ruhsat yoktur ve bunları yapanın kalbi iman ile dolu bile olsa onun küfrüne hükmedilir (Kılavuz, 1984: 144; Zuhayli, 1984: 486).

Şâfiî, Hanbelî ve Zahirîler'e göre ise, İslam'ın başlangıcında küfür üzere yapılan zorlamaların birçoğu eksik ikrah türünden olduğu için onlar, ikrah eksik bile olsa küfür sözünü dil ile söylemeye ruhsat vermişlerdir (Zuhayli, 1984: 486).

Bu konuda farklı yaklaşımlar olmakla birlikte zorlama altında diliyle küfür sözü söylemeye ruhsat verildiğini beyan eden alimler, zorlama altında bile olsa bir kişinin, küfür kelimesini söylemesinin gerekmediği hususunda ittifak etmişlerdir (Razi, 1992: 353).

İslam hukukçularına göre, zaruret hasıl olması nedeniyle ikrah, mükellefe haram işleme ruhsatını verdiği için mükrehin haram işleme affedilmektedir (Bayar, 2012: 157). Fakat böyle bir durumda kişinin sabrederek azimet yolunu tercih etmesi ve küfür kelimesini söylemeden öldürüldüğü takdirde cennette şehitlerin efendisi olacağı belirtilmektedir (Razi, 1992: 353). Zira Müseylime olayında Hz. Peygamber, ruhsat yolunu tercih edeni anlayışla karşılarken azimet yolunu tercih edeni ise övmüştür.

Yine Müşrikler, Hz. Bilal'in küfür sözünü söylemesi için ona işkence yaptıklarında o, müşriklerin işkencesine sabretmiş ve (Allah) birdir, demiştir. Kesinlikle küfür sözünü söylememiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Bilal'e: “*Ne fena yaptın*” demediği gibi tam aksine onu bundan dolayı yüceltip saygı duymuştur (Razi, 1992: 353). Böylece bu da kişinin küfür sözü söylemesinin gerekmediğine delalet etmektedir.

Demek ki, mümin bir kimse tam zorlama ile küfre zorlandığı zaman, “*kalbi imanla dolu olmak*” kaydıyla küfür sözünü diliyle söylediğı zaman dinden çıkıp kafir olmaz. Ancak bu bir ruhsattır. Zorlama altında bile olsa küfür sözü söylememesi ise azimettir. Böyle bir durumda kişi her iki hükmü de seçebilir. Ancak bunlardan ruhsat hükmünü tercih etmeyip de azimetle hareket ederse Allah katında daha faziletli olanı yapmış olur, öldürüldüğü takdirde de şehit olur.

3.2. İslam'a Girmeye Zorlama

Müslümanlarla mücadele içinde olmayan inkârcıların İslam'a girmeye zorlanamayacakları hususunda İslam hukukçuları arasında fikir birliği bulunmakla birlikte Müslümanlarla savaş halinde olan veya Müslüman olduğı halde dinden çıkanların (mürtet) tekrar İslam'ı kabul etmeye zorlanıp zorlanamayacakları hususunda ise ihtilaf bulunmaktadır (Bayar, 2012: 146).

İslam alimleri genel olarak Müslüman bir kimsenin küfre zorlanmasını haksız yere zorlama olarak kabul edip, böyle bir kimsenin zorlama karşısında dili ile küfür sözü söylemekle dinlen çıkmayacağı görüşünde oldukları halde, kafir olan birisinin İslam'a girmeye zorlanmasını haklı yere zorlama olarak kabul etmekte ve zorlama ile bile olsa, Müslüman olduğunu diliyle söyleyen kimsenin Müslüman olduğuna hükmetmektedirler. Alimlerden bir kısmı kafir olanların İslam'a girmeleri için zorlanmalarının caiz olduğunu ileri sürerken, bir kısmı da zorlamanın gerekli olmadığını ve zorlama ile iman olamayacağını söylemektedirler. Küfür üzere yapılan zorlama, zorlanan kimseyi kafir yapmadığı halde, Müslüman olmak için yapılan ikrahın onu Müslüman yapması arasındaki fark şöyle izah edilmektedir:

İman, hakikati tasdik etmek, küfür ise yalanlamaktır. Bu olay kalpte gerçekleşmektedir. İkraha kalp ile ilgisi yoktur. İnsanın irade ve ihtiyar halinde kalbindekini ikrar etmesi doğaldır. İman kalp ile alakalı olduğı için

küfre zorlama halinde dil, kalpteki düşünceye delil olamaz. Müslüman olmak için yapılan zorlama durumunda ise kişinin kalben kafir olma ihtimali olmakla birlikte Müslüman olduğuna hükmedilir. Çünkü böyle hükmetmek, hak dini yüceltmektir ki bu da vacip olan bir şeydir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.): “İslam üstün gelir, fakat ona üstün gelinmez.” buyurmuşlardır (Zuhayli, 1984, s. 490). İslam'a girmeye zorlamanın caiz olduğunu söyleyenler genelde yukarıdaki hadisi referans almaktadırlar. Ayrıca kalben inanmasa bile zahiren Müslüman olduğunu söyleyenin de Müslüman olduğuna hükmedilir. Çünkü Allah (c.c.): “Size selam verene, sen mümin değilsin demeyiniz” (Nisa, 4/94) buyurmaktadır.

Alimlerden bir kısmı ise, Kur'an-ı Kerim'de zorlamanın olmayacağını açık bir şekilde belirten ayet-i kerimelere dayanarak, İslam'da zorlamanın meşru olmadığı, bu nedenle zorlama ile yapılan imanın da geçerli olmayacağı kanaatindedirler. İslam'da zorlamanın olmadığını söyleyenlerin en temel delili; “dinde zorlama yoktur” (Bakara, 2/256) ayet-i kerimesidir (Teber, 2021: 24-26).

Medine'de nazil olan bu ayet-i kerimenin, Medine'deki Müslümanların gayr-i müslim Hristiyan veya Yahudilere, İslam'a girmeleri hususunda ya baskı yaptıkları ya da baskı yapılmasını talep ettikleri yönünde cereyan eden birkaç olay neticesinde nazil olduğu belirtilmektedir (Küçük, 2009: 33-34; Çetin, 1988: 66).

Ayetin nüzul sebebi ve gramer açısından bakıldığında İslam dinine girmesi hususunda hiç kimsenin zorlanamayacağı anlamının ortaya çıktığı görülmektedir (Küçük, 2009: 34). Buna göre, İslam'ın dışında bir dine inanmış olan kişi, kendi inandığı dinden döndürülerek zorla iman ettirilemez (Çetin, 1988: 67). Dini kişinin kendi tercihi ve özgür iradesi ile kabul etmesi gerekir. Bu hususta zorlama meşru ve muteber olmaz. Dini isteklerin tamamı hiçbir zorlama olmadan, iyi niyetle ve rıza ile yapılmalıdır. Bu nedenle zorlama ile ortaya çıkan iman gerçek iman değildir (Yazır, t.y: 163-164).

‘İkra dinde yoktur’ ifadesi; sadece din için değil, hangi hususta olursa olsun ikrahın hiçbir çeşidinin, hak din olan İslam'da mevcut olmadığı anlamına gelmektedir (Küçük, 2009: 34). Çünkü ikrah, bir kimseye hoşlanmadığı bir fiili bir tehdit ile zorunlu olarak yaptırmaktır. Dinin aslı olan imanın kökü, “tasdik ve kalben inanmaktır”. Bu da rıza ve tercih işi olduğundan din için zorlama mümkün olmaz (Yazır, t.y: 164). İmam Mâtürîdî, “yakınızda bulunan kafirlerle savaşın” (Tevbe, 9/123), “müşriklere karşı topyekûn savaşın” (Tevbe, 9/36), “müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün!” (Tevbe, 9/5) mealindeki ayetlerde geçen müşriklerle savaşmayı, kalplerinde sakladıkları şeyden dolayı olmayıp, şirk ve küfürlerini izhar etmeleri sebebiyle olduğunu belirtmektedir. Müslüman olmaya zorlamanın caiz olmadığını söyleyen alimlerin dayandıkları diğer bir delil de: “Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi iman ederdi. Öyleyse sen, iman etmeleri için insanları zorluyor musun?” (Yunus, 10/99) ayet-i kerimesidir.

Buna göre, dine girmesi için hiç kimse zorlanmamalıdır. Çünkü zorlanan bir kişinin açığa vuracağı iman, Allah katında gerçek iman olmaz. Bununla birlikte kalpte olup bitenleri Allah'tan başka kimsenin bilmesi mümkün olmadığından, zorlama halinde bile olsa iman eden kimseye, “sen zorlama ile imanı açıklıyorsun, yine kafirsin” denilemez, kafir muamelesi yapılamaz. Çünkü o kişinin imanını açığa vurması da az çok bir irade meselesidir (Zuhayli, 1984: 491).

Dinde zorlamanın yasaklanması hükmü, Müslümanların arasında cereyan eden hadiselerle ilgili olmayıp başka dinlere mensup kişiler hakkındadır. Müslümanların kendi aralarındaki ilişkilerde dinin koyduğu kurallara uymayan, emir ve yasakları önemsemeyen, başkalarına zarar veren ve toplumun huzurunu kaçıran Müslümanlar,

diğer Müslümanlar tarafından uyarılarak hareketlerini düzeltmeleri istenmiş, gerektiğinde de zor kullanılmak suretiyle yanlıştan vazgeçirilmiştir. İslam tarihinde bunun örnekleri mevcuttur (Çetin, 1988: 66).

Sonuç

Kendi görüş, iddia veya inancını ikrah, cebr, zorlama veya baskı ile kabul ettirme girişimleri içeriden ve dışarıdan olmak üzere iki türlü gelişmiş ve bunun sonucunda mükrehin halleri, takıyye ve mihne gibi kavramlar türemiştir. Bunlar dışarıdan kafir ve müşriklerin Müslümanlara uyguladıkları ikrah, cebr ve baskı halleri içeriden ise Müslüman grup veya mezheplerin kendi görüş, iddia veya inançlarını kendisi gibi düşünmeyen diğer Müslümanlara uyguladıkları ikrah, cebr ve baskı ile inanç oluşturma girişimleri şeklinde gelişmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Allah tarafından getirdiği kesin olarak bilinen İslami esasların, haberlerin ve hükümlerin doğru ve gerçek olduğuna tereddütsüz inanmak anlamına gelen iman kavramının mahiyeti ve hakikati hususunda farklı görüşler bulunmakla birlikte Ehl-i Sünnet alimlerinin kabul ettiği genel kanaate göre iman, bir tasdik işidir ve bu tasdik merkezi de kalptir. Dil ile ikrar imanın mutlak şartı olmayıp dünyevi ahkâmın tatbiki için gerekli görülmektedir.

Kişinin kendi hür iradesi ve seçimiyle İslam'ı kabul etmesi ve onun temel esaslarına iman etmesi İslam'ın temel ilkelerinden biridir. İslam alimleri bir kimsenin inancını herhangi bir zorlama olmaksızın kendi hür iradesiyle belirlemesi gerektiği hususunda ittifak halindedirler.

İkra ise bir kimseyi, tehdit ve korkutma ile razı olmadığı ve kendi iradesi ile baş başa bırakıldığı takdirde söylemeyeceği bir sözü söylemek veya razı olmadığı bir işi yapmak zorunda bırakmaktır. İkra kişinin rızasını yok ettiği gibi ihtiyarını da ortadan kaldırmaktadır.

Genel olarak ikrah altında bulunan bir Müslümanın kalbi iman ile dolu olmak kaydıyla küfür kelimesini söylemekle dinden çıkmayacağı hususunda alimler ittifak halinde olmakla birlikte ikrahın çeşidi konusunda aralarında ihtilaf bulunmaktadır.

Bir kimsenin zorlama altında küfür sözü söylemesine cevaz veren alimler, bunun bir ruhsat olduğunu, zorlama altında bile olsa küfür sözü söylememenin ise azimet olduğunu, böyle bir durumda kişinin her iki hükmü de seçebileceğini, ancak azimetle hareket etmesinin daha faziletli olduğunu belirtmektedirler.

Müslüman birinin küfre zorlanmasını haksız bir zorlama olarak gören ve zorlama altında söylenen küfür sözünün geçerli olmadığı hususunda ittifak halinde olan alimler, inkârcıların ve mürtetlerin İslam'a girmeleri yönünde zorlanmaları hususunda ise farklı düşüncelere sahiptirler. Alimlerden bir kısmı, İslam'da zorlamanın meşru olmadığı, bu nedenle zorlama ile yapılan iman da geçerli olmayacağı kanaatindedirler. Ancak zorlama ile Müslüman olan bir kişinin kalben kafir olma ihtimali olmakla birlikte Müslüman olduğuna hükmedilmektedir. Aynı şekilde kalben inanmasa bile zahiren Müslüman olduğunu söyleyenin de Müslüman olduğuna hükmedilmektedir.

Zorlama veya ikrah konusu özellikle Şiilik'te farklı bir kavramı ön plana çıkarmıştır. Bu kavram takıyyedir. Takıyye uygulaması halifeler dönemine kadar geriye götürülmüş ve ilerleyen süreçlerde iman esasları arasına alınmıştır. Şia'nın bütün alt kollarında önemli bir prensip olarak kabul edilmiştir.

Bir kimsenin küfre girmeye zorlanması nasıl kabul edilebilir bir durum değilse, dine girmesi için zorlanması da uygun değildir. Çünkü zorlanan kimsenin açığa vuracağı iman, Allah katında gerçek iman olmaz.

Bununla birlikte kalpte olup bitenleri Allah'tan başka kimsenin bilmesi mümkün olmadığından, zorlama halinde bile olsa iman eden kimseye, kafir muamelesi yapılamaz. İkra olayı tarihi ilgilendiği kadar günümüzü ve geleceği de ilgilendirmektedir. Bu hususta sağlam kaynaklara dayalı bilgilerin Müslümanlara ulaştırılması ve bilgi eksikliğinin giderilmesi emniyet, güven ve sağlam bir toplum oluşturulması bakımından her devirde yerine getirilmesi gereken zorunlu bir görevdir.

Kaynakça

- Abdülhamîd, İ. (1977). *Dirâsât fi'l-Firak ve'l-'Akâidi'l-İslâmiyye*. (Darü't-Terbiyye), Bağdat.
- Acar, H. İ. (2002). "İslâm Borçlar Hukukunda İradeyi Sakatlayan Sebepler II" – İkra, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XIV, ss. 19-38.
- Ahmed E. (1933-36). *Duha'l-İslâm*, (Darü'l-Küttâbi'l-'Arabî), C. III, Beyrut.
- Ali Haydar Efendi. (1330). *Düreru'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, C. III.
- Âlûsî, Şihâbüddin Mahmûd. (t.y.). *Rûhu'l-Me'ânî fi Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve Seb'i'l-Mesânî* (Darü İhyâit-Ttirâsi'l-'Arabî), C. III, Beyrut.
- Atay, R. ve Gürsu, O. (2018). "Eş'ari Düşüncesinde Özgür İradenin İmkânı," *V. Uluslararası Şeyh Şa'ban-ı Velî Sempozyumu -Eş'arîlik-*, ed. Aykaç, M. vd., Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, ss. 267-271.
- Aydın, A. A. (1980). *İslam İnançları ve Felsefesi*, Çağrı Yayınevi.
- Aydın, H. (1993). İslâm ve Türk Borçlar Hukukunda İkra, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (11), ss. 299-325.
- Bardakoğlu, A. (2000). "İcbar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXI, ss. 408-410). TDV Yayınları, İstanbul.
- Bardakoğlu, A. (2000). "İkra", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXII, ss. 30-37. TDV Yayınları, İstanbul.
- Bayar, M. (2012). *İslâm hukukunda ikrâh ve hukûkî sonuçları* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgili, İ. (2010). Ehliyet Arızalarından İkra Şartları ve Kısımları, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), ss. 237-270.
- Bilmen, Ö. N. (1985). *Hukuki İslamiye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, C. I-VIII.
- Buhârî, Abdülaziz b. Ahmed. (t.y.). *Keşfü'l-Esrâr an Usûl-i Fahri'l-İslâm el-Pezdevî*, C. I-IV. Dâru'l-Fikri'l-'Arabî Yayınları.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. (1413/1992). *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları, I-VIII.
- Cessâs, Ebu Bekir Ahmed b. Ali. (1335). *Ahkâmü'l-Kur'ân*, C. II, İstanbul.
- Cuburî, Hüseyin Halef. (1983). *Avarizü'l-Ehliyyetü İnde'l-Usuliyîn*.

- Çetin, M. (1988). “Dinde Zorlama”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (11), ss. 65-68.
- Dalkılıç, M. (1992). *Şia-Havaric ve Ehl-i Sünnette Takiyye* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- (2003). “Eleştirel Açından Bir Kimlik ve İnanç Örtüsü Olarak 'Takiyye'”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (7), ss. 113-139.
- (2004). “Eş'ari'ye Göre Mürcie Mezhebinin Görüşleri ve Mürcie Fırkalarının Ayrılık Noktaları”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (9), ss. 87-119.
- (2006). “İbn Hazm'a Göre Şia”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (14), s. 147-172.
- (2007). “Takiyye Kavramı ve Şia Mezhebinde Bir İnanç Prensibi Haline Gelişi”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (15), s. 183-217.
- Demirbaş, H. (2012). *Türk Borçlar Kanunu'nda Korkutmanın (İkrâh) Şartları ve Sonuçları*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, D. M. (1997). *Büyük Türkçe Sözlük*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Ebû Dâvûd, es-Sicistânî. (1413/1992). *es-Sünen*, Çağrı Yayınları.
- Ebu Zehra, Muhammed. (1986). *Usulü'l-fıkıh*, Terc. Abdulkadir Şener, *İslam Hukuku Metodolojisi*.
- Erdem, F. H. (1990). *Eski Hukukumuzda İkrâh*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed. (1324). *el-Müstasfâ fi İlmi'l-Usul*, C. I-II.
- Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed. (1346). *İhyâi Ulûmi'd-Dîn*, C. III, Kahire.
- Goldziher, I. (t.y). *el-'Akide ve Ş-Şeri'a fi'l-İslâm* (çev. Muhammed Yusuf ve Ali Abdülkadir), 2. baskı.
- Gölcük Ş. & Torak, S. (1988). *Kelâm*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Hakyemez, Cemil (2004). “Şiî Takiyye İnançının Teşekkülü”. *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004/2, c. III, sayı: 6, s. 129-146.
- Heyet, (1985). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*.
- İsfahânî, Râgıb. (1422/h. 2001/m). *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kurân*.
- İbn Bâbeveyh, (1978). *Risâletü'l-i'tikadâti'l-İmâmiyye: Şiî-İmâmiyye'nin İnanç Esasları* (trc. Ethem Ruhi Fığlalı), Ankara.
- İbn Ebi'l-Hadîd. (1961). *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, C. XI, Mısır.
- İbn Kesîr, İsmail b. Ömer (t.y). *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm* (Darü Kahraman), İstanbul.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm. (1986). *Minfrâcü's-Sünneti'n-Nebevi fi nakdi kelâmi's-Şiati'l-Kaderiyye* (nşr. Muhammed Reşâd Salim), Riyad, 1406/1986 C. II, VII.
- İbn-i Kesir, (1985). *Hadislerle Kur'an-ı Kerim tefsiri*, Terc. Komisyon, C. IX.
- İbn-i Manzûr, (1119h). *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Maârif.

- Kallek, C. (1999). İbnü'l-Cevzî, Ebû Muhammed, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XX, ss. 542-5439. TDV Yayınları, İstanbul.
- Kâmil eş-Şeybî, (1962). "Takıyye: Usûlühâ ve tetavvürühâ", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, XVI, İskenderiye, s. 233-267.
- Karaman, H. (1991). *Mukayeseli İslam Hukuku*, C. II.
- Kâşifu'l-Gitâ, Ca'fer b. Hızır b. Yahyâ en-Necefi (t.y). *Aslu's-Şîa ve Usûlühâ*, Beyrut.
- Kılavuz, A. S. (1984). *İman-Küfür Sınırı*. Marifet Yayınları, İstanbul.
- (1987). *İslâm Akaidi ve Kelama Giriş*, Ensar yayınları, İstanbul.
- Köse, S. (1996). İslam Hukukunda İkraha'nın Sözlü Tasarruflara Tesiri Konusundaki Tartışmalar ve Sosyal Hayattaki Yansımaları, *Diyanet İlmî Dergi*, 32(2), ss. 35-53.
- Kummî, Ebû Cafer Muhammed b. Ali İbn Bâbeveyh. (1987). *Risâletü'l-İ'tikâdâtü'l-İmâmiyye* (trc. Ethem R. Fıglalı), Ankara.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, (1387/1967). *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an* (Ebû İshak İbrahim), I-XX, Kahire.
- Küçük, A. (2009). "Kur'an'da İkraha Kavramı ve Dinde Zorlama Meselesi", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi*, 9(2), ss. 25-46.
- Küleynî, Muhammed b. Yâ'kub (1388). *el-Usûl mine'l-Kâfi* (nşr. Ali Ekber el-Gaffârî), Tahran, c.II.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. (2019). *Kitabu't-Tevhid*, Açıklamalı Terc. Bekir Topaloğlu, İsam Yayınları.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. (t.y.). *Te'vilâtü'l-Kur'an*, Hacı Selimağa Ktp. nr. 40, 1, 76b.
- Müsevî, Abbas Ali. (t.y). *Şubûhât Havle's-Şîa*, Beyrut.
- Müslim b. Haccâc. (1413/1992). *el-Câmiu's-Sahih*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Nesaî, Ebû Abdırrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali. (2001). *es-Sünenü'l-Kübra*, Thk: Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, C. I-XXII.
- Nesefî, Ö. (1973). *İslam İnancının Temelleri Akaid*, Terc. Şerafeddin Gölcük.
- Öz, Mustafa (2010). "Takıyye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul 2010), 39: 453-454.
- Özcan, H. (1993). *Matürîdî'de Bilgi problemi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Pezdevî, Ebû'l-Yüsr Muhammed. (2017). *Ehl-i Sünnet Akaidi*, Terc. Şerafeddin Gölcük, Kayıhan Yayınları.
- Razi, F. (1996). *Mefatihü'l-Gayb*, Terc. Heyet, *Tefsir-i Kebir*, C. XV, Akçağ Yayınevi.
- Sarı, M. (t.y.). *Arapça-Türkçe Lügat*.
- Serahsî, Şemsüleimme. (1331). *el-Mebsût*. (Matbaatü's-Saâde), Mısır.
- Sevindik, E. (2008). *İkraha*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Sinanoğlu, M. (2000). "İman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXII, ss. 212-214, TDV Yayınları, İstanbul.
- Sivasi, Kemalüddîn İbnü'l-Hümmam. (2017). *Kitabu'l Müsâyere*, Çev., Harun Işık, Kimlik Yayınları.
- Şakra, Muhammed İsa Zeki İsa. (1987). *el-İkra ve Eseruhu fi't-Tasarrufat*.
- Şerîf er-Radî, (1406). *Hakâ'iku't-te'vîl fi müteşâbihî't-tenzîl*, Tahran, c.V.
- Şeyh Müfîd, Muhammed b. Nu'mân. el- Hârisî el-Ukberî. (1364). *Şerhu 'Akâidü's-Sadûk ev Taşîhu'l-İ'tikâd (Evâilu'l-Makâlât fi'l-Mezâhibi'l-Muhtârât -ile beraber-)*, (nşr. Hîbetu'd-Dîn eş-Şehristânî), Tebriz.
- Şirâzî, N. Mekârîm. (1992). *Takiyye Siper-i Berayi Mücadelehâ-i Amikter*, (trc. Hasan Uzunçam), İstanbul.
- Tabâtabâî, Muhammed Husayn. (1975). *Shi'ite İslâm*, (trc. Sayyid Husayn Nasr), New York.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. (1314). *Câmi'u'l-beyân fi't-tefsîri bi'l-me'sûr* (Matbaatü'l-Meymeniyeye), Mısır.
- Teber, H. C. (2021). *Kur'an-ı Kerim'de Akıl ve Kalp Kavramları ve Bunların Birbirleriyle Münasebetleri*, İlahiyat Yayınları, Ankara.
- Teftâzânî, Sa'düddîn. (2019). *Makâsıdu'l-Kelâm fi 'Akâidi'l-İslâm: Kelâm İlminin Maksatları*, Çev., İrfan Eyibil, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Teftâzânî, Sa'düddîn. (t.y.). *Şerhu't-Telvîh Alâ't-Tevdîh*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, C. I-II.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. (1356/1937). *el-Câmi'u's-sahîh* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Kahire.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. (1960). *Hak Dini Kur'an Dili*, Yeni Mealli Türkçe Tefsir (Nebioğlu basımevi).
- Yörükân, Y. Z. (2001). *İslâm Akaid Sisteminde Gelişmeler*, Haz., Turhan Yörükân, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yücesoy, H. (2020). "Mihne". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ankara. 30: 26-28.
- Zemahşerî, Muhammed b. Ömer. (t.y.). *el-Keşşâf 'an Haka'iki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekavîl fi Vücûhi't-Te'vîl* (Daru'l-Mushaf), Kahire.
- Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Bahadır. (1413/1992). *el-Bahrü'l-Muhîr fi Usûli'l-Fıkh*, Nşr. Abdülkâdir Abdullah el-Ânî, Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye.
- Zeydân, A. (1973). *el-Vecîz fi Usûli'l-Fıkh*.
- Zuhayli, V. (1984). *Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, Terc. Heyet, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, C. VI.

Structured Abstract

İman is one of the most emphasized and detailed topics in the history of Islamic sects and the science of kalam. The truth of the concept of faith, which means believing without hesitation that the religious decrees and news sent by Allah Almighty are true and authentic consists of the confirmation of the heart according to the majority of Ahl as-Sunnah scholars.

According to the majority of Ahl al-Sunnah theologians such as Imam Maturidi, Imam Ash'ari, al-Baqillani, al-Juwayni, Fakhr al-Din al-Razi, Ghazali, Ebu'l-Muîn an-Nesefi, Shahristani, the main element of faith, which is a matter of heart and conscience, is to affirm by heart. Confession with the tongue is necessary only for the application of the world's rules. According to some scholars of Ahl as-Sunna such as Imam-i Azam Abu Hanifa, Imam Pezdavi and al-Sarakhsi, faith is affirmation with the heart and confession with the tongue.

According to Karramiyya, iman consists only of confession of the tongue without the approval of the heart. Whereas for Mu'tazila and Kharijites, iman is affirmation with the heart, confession with the tongue and acting with the limbs. For these groups, if one of these is missing, a person is not considered a believer. In this case, according to the Kharijites, a person who abandons his practice becomes a disbeliever. For Mu'tazila, on the other hand, although they are not believers, they do not engage in kufr.

When it comes to the sect of Jahmiyya, belief is knowing by heart what Allah (swt) and the Prophet (pbuh) told, without the affirmation of the heart and the confession. According to Jabriyya, faith is the hidayah of Allah (swt), and confession is its expression. While some Murji'ah scholars describe faith only as knowing and recognizing Allah Almighty, some others add acknowledgment to it. The first person to put forward the idea that faith consists of marifat became Jahm bin Safwan. Whereas Imam Ash'ari says that belief is confirmation, sees marifat as a condition for confirmation to be authentic.

It is one of the basic principles of Islam to accept Islam with one's own free will and choice, to believe in its basic principles, and to fulfill one's religious duties voluntarily without being pressured by anyone. In addition, the protection of the freedom of will and consent in legal relations is one of the main purposes of the law.

In the History of Kalam and Sects, the concept of jabr (compulsion) is utilized when discussing whether the will and choices of the servants have an effect on the formation of human actions and whether the servant is compelled to commit his actions in the face of Allah Almighty's will and destiny. For this reason, the subject of jabr, which has a similar meaning to ikrah (duress), is included in the subjects of the History of Kalam and Sects.

The concept of ikrah is a religious rule of being forced into belief or denial in the science of kalam, and it is a frequently used term in fiqh about the religious and legal consequences of forcing someone to do something that they do not consent to and do not want. Although the concept of ikrah is generally among the subjects of Islamic law, it can be argued that the concept of ikrah is also the subject of the History of Kalam and Sects as it is the subject of verbal dispositions, since it is a matter of belief when it comes to forcing a person to apostatize or convert to Islam.

Ikrah is to force a person to say a word or do something that he does not agree with through threats and intimidation. Where there is ikrah, there can be no mention of consent and ikhtiyar (free choice). For this reason, scholars who agree that a Muslim will not leave his religion by saying the word kufr, provided that his heart is full of faith, declares that this is a license (rukhsah), and that it is azimah (determination) not to say the word of unbelief even under duress, and they state that it is more virtuous to act with determination. However, there must be some elements such as forcing, being forced, forced work and the type of threat that causes the ikrah in order to be able to talk about ikrah there. Moreover, legally, in order to be able to talk about the existence of ikrah, in addition to the existence of these four elements, there must be some conditions related to each of them.

Some of the scholars who agree that it is unjustified coercion to force a Muslim to kufr and that the word of unbelief uttered under duress is not valid are of the opinion that for the unbelievers and apostates to enter Islam, coercion is not legitimate in Islam, and therefore, faith made under duress will not be valid either. However, a person who becomes a Muslim by coercion is considered to be a Muslim, although there is a possibility that he is a disbeliever at heart. In the same way, it is ruled that a person who says that he is a Muslim outwardly, even if he does not believe in his heart, is also a Muslim.